

'VRAAGT EEN BON' (deel 9)

J.W. Hagenbeek †

Bewerkt door C. Vissenberg en J. van Eijck

VERHALEN ROND HET TOLHUIS AAN DE ELSPETERWEG 1863 – 1939

Er komt een zwembad.

Reeds jaren had een deel van de Nunspeeter bevolking er bij het gemeentebestuur op aangedrongen een zwembad te stichten. Maar de bestuurders peinsden er niet over zoiets in eigen beheer te nemen. Alle partijen waren dan ook blij, toen zich een drietal gebroeders meldde, die een stuk bosgrond achter het tolhuis in erfpacht wilden verkrijgen om ter plaatse een openlucht zwembad te bouwen.

Na vele besprekingen werd men het eens en zo begon de bouw, waarbij het graafwerk goeddeels in handkracht werd uitgevoerd. Wel was er een paard en wagen, waarmee het uitgegraven zand naar elders werd getransporteerd, maar verder kwam het op de spieren van de mens aan. Toch waren er in die tijd, we schrijven de dertiger jaren, voldoende mensen te krijgen, die tegen een beter loon dan bij de werkverschaffing, het zware werk wilden verrichten.

Nunspeet, zandafgraving achter het tolhuis t.b.v. het te bouwen zwembad.

Ook twee zonen van Gerardus en Willempje hadden zich gretig gemeld om een wat betere boterham te verdienen. Het werk vorderde gestaag, daar zorgde de uitvoerder van het bouwwerk trouwens wel voor. Als er een kwartier gerust mocht worden, floot hij op een fluitje, één minuut voor de tijd om was, zodat precies op tijd weer begonnen werd.

Een van de twee tolgaarderszonen had in een vroegere betrekking iets te maken gehad met machines en zo kreeg hij bij het zwembad al vrij snel de zorg voor de watervoorziening. Het werk beviel goed en ondanks andere plannen bleef hij in dienst van de directie van het zwembad. Zelfs ging hij in Zwolle in de avonduren voor badmeester studeren. De kosten van deze cursus, welke in de wintermaanden gehouden werd, werden betaald door de eigenaren van het Nunspeetse bad, "Want," zeiden die, "er zit een goede badmeester in je." Het was geen pretje, die cursus te volgen. Op een motorfiets vond

het vervoer in de winter plaats, vaak door sneeuw-, hagel- en regenbuien of bij ijzige vorst.

Maar hij zette door en na verloop van tijd werd hij officieel de badmeester van het openluchtzwembad achter de tol. Dat zwembad bracht een grote verandering teweeg rond het tolhuis. In het vroeger zo rustige stukje bos was het nu in de zomermaanden een rumoerig gedoe. Het klappen van de duikplank, plonzende lichamen in het water en schreeuwende jongelui; het lawaai was niet van de lucht. Maar het bracht ook wel gezelligheid mee.

En dan waren er de wintermaanden. Het bad werd niet geledigd en het tolgaardersgezin en enkele vrienden genoten van de schaatssport. Nu was Gerardus in zijn jeugd een goede schaatser geweest en vaak vertelde hij het verhaal, hoe hij met een Fries meisje, dat in Nunspeet in betrekking was, een tocht over het ijs van de Zuiderzee had gemaakt heen en terug Nunspeet-Kampen.

We maken nu even een grote sprong naar voren. Gerardus was inmiddels oud geworden en vol belangstelling stond hij aan de rand van het zwembad te kijken naar de schaatsers op het ijs. Zijn benen begonnen te jeuken. Zou hij het nog eens proberen? Hij vergat dat hij ruim 70 jaar was en kreeg een paar schaatsen, die hij deskundig onderbond.

Voorzichtig waren zijn eerste slagen, met de handen zwaaiend om het evenwicht te bewaren. Het ging goed, zo goed dat hij dacht, als die anderen met de handen op de rug rijden, waarom ik dan niet? Zo gedacht, zo gedaan en zo zag men de oude grijsaard nog zwierend als een jonge kerel over het ijs gaan.

Openlucht zwembad te Nunspeet. Tot 1962 Pesie's bad genoemd. Daarna kreeg het bad een nieuwe eigenaar en kreeg het de naam De Tol.

Maar als het weer zomer werd klonk de stem van zijn zoon, die naar hem heette: "Intrekken, spreiden, sluit." Tientallen Nunspeetse families bracht hij de zwemkunst bij. Willempje was niet zo gelukkig met dat zwembad. Al die halfnaakte vrouwen en mannen, ze vond het maar niks. Maar de gewoonten veranderden, ook in Nunspeet In 1962 werd de naam Pesie's bad door de nieuwe eigenaar omgedoopt in zwembad 'De Tol'.

Pesie's bad te Nunspeet.

Het geld in de put.

Dat het, ondanks de crisisjaren, goed ging met de opbrengsten van de tolgelden moge het volgende overzicht bewijzen. In 1916 was er een jaaropbrengst van f 1.030,18. In 1932 was dit bedrag voor de gemeentekas gestegen tot f 10.584,76. Van duizend naar ruim tienduizend gulden! Gerardus had weer eens gelijk gehad toen hij in 1923 de voorspelling uitsprak, dat er steeds meer auto's zouden komen! Wat jammer toch, dat hij maar drie jaar pachter was geweest en toen op vast loon werd gezet! Maar reeds eerder in dit overzicht van de tol op de Elspeterweg werd vermeld, dat ze even getrouw hun taak bleven vervullen. Spreekt men tegenwoordig veel over bewaking van de kredieten, Gerardus en Willempje stonden pal voor de tolgelden als gold het hun directe inkomsten.

Ze lieten de bewaking van de tolboom in wezen alleen over aan hun jongste dochter, die het klappen van de zweep kende. Bij hoge uitzondering ging het tolgaardersechtpaar eens uit. Zo ook op een mooie zomeravond. Met de boswachter en diens vrouw was afgesproken, dat men met z'n vieren een fietstocht door de bossen zou maken. Toen de bewuste avond was aangebroken, werden aan de jongste dochter nog eens nauwkeurige instructies verstrekt over de tol, maar ook over het toezicht op de beide jongste zonen, die zoals jongens zijn, altijd wel wat kattenkwaad wilden uithalen. De dochter beloofde goed op te zullen passen.

Het liep echter allemaal volkomen uit de hand. Bij het tolhuis was behalve een pomp aan de achterzijde, aan de voorzijde nog een diepe waterput aanwezig, waaruit men met behulp van een houten emmer aan een ketting, het koel helder water kon putten. Over de put was als bescherming een afdakje aangebracht.

Bij de zwengel was alleen een opening voor het laten zakken en uithalen van de emmer, aan de voorzijde een wat grotere opening tussen afdak en katrol. Nu had de dochter de gewoonte om, wanneer het tolgeld van een passerende automobilist was geïnd, de koperen kaartjesbus en de portemonnaie op het afdakje van de put te leggen. Zo ook die nooit te vergeten avond.

Er kwam weer eens een auto aanrijden en na veertig cent betaald te hebben voor het uit de bus gehaalde bonnetje, werd de tolboom geopend en ging de automobilist zijns

weegs. Gewoontegetroouw werd de kaartjesbus en de goed gevulde portemonnaie op het putdakje gelegd. Maar o, ontzettende schrik, de portemonnaie deed iets wat hij nog nooit gedaan had. Hij gleeed van het dakje af en tot ontsteltenis van de drie kinderen verdween hij precies door de opening tussen het dakje en put in de diepte, tientallen meters naar beneden in het welwater.

Met stomheid geslagen en stijf van schrik stonden het meisje en haar twee broertjes bij de put. Wat te doen? Als vader en moeder thuiskwamen dan zou er wat zwaaien. Er was maar één oplossing; iemand moest naar beneden om de portemonnaie met de opbrengst van die dag naar boven te halen.

Goede raad was duur. Zouden ze de jongste zoon in de emmer naar beneden laten zakken, hij was tenslotte de lichtste in gewicht? Nee, dat risico was te groot! Dan maar de andere zoon in de emmer en broertje en zus draaien aan de zwendel. Zo overlegd, zo gedaan. Toch wel wat angstig ging de zoon op de emmer zitten en heel voorzichtig werd hij naar beneden gedraaid. De roestige ketting knerpte, als was het een verzet tegen die ongewone belasting. Plotseling klonk beneden uit de zeer diepe put de roep "Stop!" De tolgaarderszoon was met de emmer op het water terechtgekomen. Hoewel het vrij donker was beneden zag hij in het glasheldere water, dat gelukkig niet zo diep was, de portemonnaie liggen. Maar hoe kreeg je hem te pakken? Weer klonk een roep onder uit de put, nu om een stok. Terwijl de dochter de zwengel vasthield met daaronder haar broertje ging de jongste zoon een stok halen en die waren er in het bos genoeg. Voorzichtig om zijn broer niet te raken, werd de stok naar beneden gegooid. Behendig werd hij opgevangen en na enig gehengel in het water kreeg hij het kostbare voorwerp in handen. Nu was het zaak hem met zijn buit weer op te draaien.

*Links Willempje Hagenbeek-Boeve voor het tolhuis;
Wie weet wie de andere personen zijn?*

U kunt uw reactie sturen naar de redactie van de Mothoek.

De operatie verliep moeizaam, broerlief was toch zwaarder dan je dacht. Weer protesteerde de ketting al kreunend tegen dit ongewone gewicht. Op de emmer zat de tolgaarderszoon en verbaasde zich er over dat hij zo hevig transpireerde, terwijl het toch zo koud was in de put. Over de rand van de put kroop hij op de begane grond en vreugde was er bij hen drieën over het gelukken van het levensgevaarlijke plan. Eerst maanden later kwamen Gerardus en Willempje te weten welk een gevaarvol avontuur hun kinderen beleefd hadden. Ze gingen voorlopig dan ook niet weer samen van huis. (wordt vervolgd)